

CAPITOLUL I. Tipuri de imagerie și sunet și interacțiunea dintre ele

IMPERCEPTIBIL, HIPERCEPTIBIL: NOUA CONDIȚIE HODOLOGICĂ

Bogdan Ghiu

Care vizibilitate? Câte vizibilități?

„Art in the new field of visibility”... Care vizibilitate? Ce fel de vizibilitate? Unde se situează, în ce constă, de fapt, „*noul*” aici? Ce înseamnă „noul câmp”, în speță „de vizibilitate”?

Mirarea și, deci, întrebările mele nu sunt deloc preliminară și câtuși de puțin retorice. Să constea deci „noul”, noutatea, în faptul că vizibilitatea din lumea contemporană ar fi trecut, ar fi depășit un prag, ar fi înregistrat o „mutație calitativă” devenind „câmp”? Adică, subînțeles, generalizându-se și antrenând, prin aceasta, reorganizări de ansamblu ale întregului „câmp”, consecințe ireparabile? Și dacă în aceasta ar consta „noul”, noutatea, prin raportare la ce o simțim, o percepem, ne propunem s-o definim? Altfel spus, care ar fi, ca referent, ca termen de comparație, „vechiul câmp de vizibilitate”? Să fie vorba – iarăși subînțeles – de o devenire care își va fi atins în sfârșit pragul, ruptura finală, devenind, din latentă, manifestă și evidentă? Să fie vorba de o devenire lentă, care ar fi putut fi evitată, de o „derivă” în legătură cu impunerea căreia ne simțim vinovați, dar care se dovedește a fi fost inexorabilă și care acum, în sfârșit, a învins? Cam așa concepem noi, de fapt, modernitatea: ca pe un proces în același timp fatal și care ar fi putut fi evitat, îndreptat, corectat, ca pe o abatere de la drumul drept,

triumfal, care se dovedește a fi fost, însă, „calea regală”, drumul principal, pe care conștiința noastră istorică „moralizată” rămâne, de-acum, să o bântuie, însoțind-o, parcurgând-o spectral, neputincioasă, plină de remușcări. Proces obiectiv, cale, *hodos* între două puncte fixe, disociere, dedublare, perspectivă dualistă asupra istoriei: o nouă im-personalizare a istoriei, imposibil de trăit subiectal.

Vizibilitatea, așadar, pare a se fi făcut „câmp”, a fi devenit coextensivă cu întregul câmp mundan și, în felul acesta, transformându-l radical: trăim într-un „nou câmp” dat fiind că acesta, câmpul, a fost cucerit de vizibilitate. Noutatea, mutația par a fi, așadar, definite prin coextensivitatea vizibilității cu „câmpul”. Un „salt calitativ” făcut posibil de o „acumulare cantitativă”.

Consider însă că până acum câmpurile de vizibilitate existau, dar erau insulare, bine delimitate, controlate: câmpurile de vizibilitate ale trecutului erau niște spații de control controlate. Ei, bine, conform presupuziției noastre, aceste spații bine controlate ale controlului ar fi scăpat, acum, de sub control, ducând la o generalizare a vizibilității și, deci, la o generalizare *incontrolabilă* a controlului. Trăim într-o societate a *controlului necontrolat și incontrolabil*.

Când spunem, azi, vizibilitate, spunem expunere, denudare, intruziune. Spunem, deci, transparență. În discursul politic și, în general, public contemporan, atât *vizibilitatea*, cât și *transparența* beneficiază de un discurs ambiguu, duplicitar, alternat: celebrăm transparența democratică și vizibilitatea, non-ascunderea publică și, în același timp, le deplângem victoria istorică. *Incontrolabilă* este, de fapt, tocmai linia pur ideală, linie de sciziune psihică, greu, imposibil de trasat dintre aceste două atitudini, dintre triumful Luminilor și consecințele lui.

Trei concepte mult prea rapide

„Noutatea” nu constă însă numai în această generalizare, dublu, complice valorizată, a vizibilității. Există, cred eu, o *nouă vizibilitate* și tocmai ea, nu generalizarea „vechii” vizibilități sub formă de „câmp”, este cea care determină *noutatea* „noului câmp de vizibilitate”.

Există o adevărată vogă a cuplării conceptului de „viață nudă” propus de Giorgio Agamben cu conceptul de „panoptism” și cu cel de „biopolitică”, așa cum au fost ele elaborate și cartografiate de către Michel Foucault. Avem însă de-a face, în acest caz, cu o preluare necritică a unor instrumente critice imediat, pripit utilizabile, a unor linii de gândire critică sensibil diferite.

„Viața nudă” a lui Giorgio Agamben descrie denudarea umanului, expunerea lui, crearea de către putere a unor spații de non-drept, a unor spații de excepție de la lege, de exceptionalism juridic, în care umanul încetează a mai fi apărat, protejat, devenind disponibil pentru experimentări monstruoase. De fapt, pentru o supraproducție de putere. Spațiile în care se efectuează „denudarea” vieții sunt spații *totalitare*, în același timp închise și excluse: închidere în afara societății, în afara câmpului de acțiune a dreptului, a legii, uneori chiar prin intermediul acesteia.

Voga necritică a utilizării imediat critice a conceptului foucauldian de „panoptism” mă scutește de orice descriere. Conceptul, tot foucauldian, de „biopolitică” își păstrează, încă, o anumită aură de indeterminare, fiind însă rapid, deci la fel de pripit critic-necritic, tradus, clarificat prin corelarea lui cu conceptul de „viață nudă”.

Trăim, în aplicațiile noastre critice, într-o *evidență* a acestor trei concepte. Gândirea artistică, mai ales, le folosește tot mai des, și cu tot mai mult succes. Marea lor utilizabilitate ne trage însă pe sfoară, iar gesturile critice precipitate care decurg din utilizarea necritică a acestor concepte conduc spre o critică ambiguă, duplicitară, în care linia de demarcație dintre celebrare și denunțare își manifestă triumfal imposibilitatea.

„Power to the people”: trans-vizibilitatea și inutilul

Utilizate direct, imediat, grăbit, cele trei concepte nu descriu noul, noutatea „noului câmp de vizibilitate”, ci vechiul: situațiile politice *totalitare*, deci tocmai situațiile *de excepție* ale normalității contemporane.

Principala mutație contemporană în ceea ce privește *vizibilitatea* o constituie apariția, proliferarea, generalizarea și uniformizarea unui tip fundamental *nou*, irecognoscibil și ireductibil, de vizibilitate. Vechea vizibilitate panoptică și-a generat urmași. Noua transparentă, noua vizibilitate nu mai sunt *mimetic-reprezentationale*. Ele nu mai țin, tocmai, de *imagine*. Imaginea omului, imaginea vieții nude nu mai contează, nu mai e pertinentă pentru producția contemporană de (supra)putere. Puterea contemporană a înregistrat ea însăși o mutație „calitativă”: este tot timpul, în regim de funcționare normală, *supra-putere*. Spre deosebire de trecut însă, ea nu se mai izolează, nu se mai acumulează, nu se mai stochează, ci *circulă: supraputere în flux continuu* și tocmai ca urmare a noii condiții de „flux”. Puterea statică este în permanență amenințată de opoziții, limitări, îngrădiri, contraofensive. Panoptismul modern-tradițional decupa și definea *spații, ecrane*; se definea în spațiu și ca spații bine delimitate, se materializa ca o *arhitectură a puterii*. Astăzi, vechea arhitecturalizare a puterii s-a dublat, se dublează cu o *dez-arhitecturalizare a puterii*. Arhitectonicul, arhitecturalul înseși dispar, vreau să spun că dispar ca pertinentă pentru producția de putere: au fost cedate societății, care continuă să creadă că acolo e miza, că aceea e ținta.

Producția actuală de putere se dispensează de corelația ei panoptică, micro- sau macro-totalitară, cu spațiul, cu spațiile, cu materialitatea. S-a mutat pe dimensiunea timpului, prin anularea lui: timpul este depășit, timpul, tot timpul este *trecut*.

Post-neo-panoptismul nu mai produce imagini reprezentationale, materiale, mimetic recognoscibile, ale umanului. Imaginea omului a fost disponibilizată, nu mai contează pentru putere, nu mai interesează producția de putere: a fost cedată societății, în care artele se dispută fratricid cu media. Disputa în jurul imaginii omului, a imaginilor despre om a devenit un adevărat joc de societate.

Post-neo-panoptismul nu mai e interesat de imagini. El realizează acum scanări permanent-automatizate ale umanului, *fișe informaționale* abstracte, pur ideale, în flux continuu. Artele, în lupta lor *pe imagine* cu media, nu mai pot atinge, ataca, afecta scientismul economist pe care se bazează, în momentul de față, producția de putere ca producție – în condițiile de viteză accelerată, de „viteză a lumini” realizată, ale fluxului

– producția reglată, automatizată de supraputere în regim continuu. Puterea nu mai are nevoie de imagini. Acestea devin, repet, miză consensuală a jocului social dintre arte și media.

Avem de-a face cu o radicalizare a fenomenului de „viață nudă”, de fapt, cu o realizare completă a lui. „Denudarea vieții” a depășit omul, noua vizibilitate și noua transparență: scanează *omul* „dezbrăcându-l” în flux continuu până la ceea ce se cheamă „*uman*”, de fapt *infra-uman*: seturi de informații pertinente. Acolo, la acel nivel al *umanului*, se petrece, azi, manipularea *omului*. Ca „om”, ca „oameni”, suntem liberi – inclusiv să ne disputăm artistico-mediatic imaginile despre noi înșine – pentru că forma „om” sau nivelul de relevanță a ceea ce numim „om” a fost disponibilizat, retrocedat „societății civile”.

Pentru om, „umanul” este irecognoscibil și irepresentabil. Din acest salt, din această „transparentizare” și „vizualizare” scientist-etică a „omului” până la „uman” decurge și o reorganizare a *regimurilor de drept*. Regimurile istorice de vizibilitate și de putere nu se înlocuiesc, ci se adaugă și se redistribuie: *vechea normalizare*, sau normalizarea de tip „modern”, definește, azi, regimul carceral, punitiv, explicit legal, în vreme ce *noua vizibilitate*, vizibilitatea invizibilă sau trans-vizibilă, producția de imagini non-vizuale, extra-vizuale ale umanului definește *noua normalitate*. *Vechiul panoptism* pe care, în precipitarea noastră necritică, precipitat critică, ne repezim să-l denunțăm și să-l reprezentăm, definește, azi, regimul carceral propriu-zis, spațiul pedepselor explicite, spațiile stărilor de excepție, de excepționalitate juridică. Numai aici se aplică efectiv, literal, în litera lor, concepte precum cele de „viață nudă”, „panoptism”, „biopolitică”. Dar fenomenele descrise de aceste trei concepte au evoluat ele însele, și-au depășit stadiul istoric literal, și constituie noul regim al *normalității contemporane*. Iar aceasta este *impreceptibilă, insesizabilă, irecognoscibilă, irepresentabilă*.

Des-figurare (artistică) și de-figurare (tehnologică): omul „ultrauman”

Ca tip de formalizare scientistă, schemele comunicării sunt identice cu schemele de putere. Și unele, și altele sunt niște scheme reversibile

de producție, de realizare, de efectuare. Atât prin conceptul de „viață nudă”, cât și prin cel de „panoptism”, de existență denunțat-panoptică, omul modern se celebra pe sine în calitate de victimă, de obiect, de țintă și de suport eminente ale puterii. *Subiectul supus*, subiectul-obiect extorcat, exploatat, constituie marele anti-erou al modernității, referențialul marilor tânguiri și imprecății profetic-apocaliptice ale modernității.

Ei, bine, cred că azi am devenit în sfârșit liberi. Am *devenit*? Mai exact ar fi să spun: am *ajuns*. Producția de putere, schema ei de comunicare-producere-efectuare nu mai au nevoie de „om” și de imaginile, de reprezentările lui. Nu prin *des-figurarea* omului apare și se întreține, astăzi, puterea. Ci prin *de-figurarea* lui. Suntem liberi tocmai în măsura în care am fost disponibilizați, lăsați liberi, concediați din marea cratodicee a alienării. Omul este important, astăzi, sub forma „umanului” care îl depășește pe dedesubt. Pe acolo, pe dedesubt, se realizează de fapt toate „globalizările” și „mondializările”. Nu am *devenit*, ci am *rămas* liberi: finalismul voluntarist al modernității se manifestă azi sub forma unei eliberări, a unei umanități reziduale. Și tocmai de aceea, chiar și când criticăm, de fapt celebrăm: o victorie acordată, un triumf concedat. Dar noua vizibilitate trece, astăzi, *prin* noi. Umanul este disociat de om prin reducerea acestuia la „*resursă*”. Omul este important, pertinent doar ca „*resursă umană*”. Iar în această calitate, acestei reducții, el i se oferă fericit, jubilat, nu doar în spațiile special amenajate ale vechii producții panoptice de putere, ci prin existența sa „normală”, continuă, curentă de *subiect-pacient* aflat într-o permanentă stare „normal”-clinică de *conectare la aparate*. Revoluția politică a modernității s-a automatizat, s-a miniaturizat și nu încetează să dispară, printr-un dublu și contradictoriu proces care „încadrează” întregul câmp social, transformând, tocmai, societatea în *câmp*: somatizându-se și „idealizându-se”, abstractizându-se și idealizându-se, „mentalizându-se” prin fuziune, prin osmoză cu tehnologia, care își pierde treptat „corpul” propriu și căreia noi în dăm acum, tot mai mult, corp, ascunzând-o, resorbind-o, naturalizând-o: în locul „corpului fără organe”, corpul cu tot mai multe organe și „accesorii”.

Omul echipat: „echipatia” și societatea plecării

Omul, individul actual (să-i spunem modern? să-i spunem postmodern? să-i spunem hipermodern sau ultramodern? să-i mai spunem cumva, pretinzând că-i mai putem da un nume?) este un om echipat, tot mai echipat. Nu mai trebuie să se închidă, sedentar, în casă, în fața televizorului sau a computerului personal, cu boxele, ziduri peste urechi, și cu imaginile produse, ziduri de evadare pe ochi. A evadat, circulă, se află în mișcare tot timpul: *locuiește în flux*, face parte din el, este una cu fluxul, e fluxul însuși. Între fluxurile exterioare (financiare, mediatice, publicitare, de mărfuri, de indivizi și mulțimi) și fluxul interior al fiecăruia dintre noi, individul ca atare, entitatea „individ” nu mai este decât o interfață, o suprafață de contact și de înregistrare, de decizie comutațională, de *activare*, asemeni intelectului metafizic de la Aristotel, din tratatul *De anima*.

Omul contemporan poartă tehnologie, se îmbracă în tehnologie (costumul tehnologic), aceasta face tot mai mult parte din echipamentul său corporal obligatoriu – și se află în curs de *somatizare*: individul actual corporalizează tehnologia, poartă televizorul cu sine, transformându-se pe sine însuși în ecran și în releu al mesajelor sociale de piață.

Este un om *ocupat* de tehnologie, un om *echipat*: telefon mobil, computer mobil, MP3 pe urechi, automobil, tren, avion, semenii etc.

S-a închis în deschisul heideggerian după care atât de mult a tânjit. Își amenajează însă teritorial, „gospodărește”, fluxul. Teritorializează mult flatata deteritorializare care devine astfel o falsă eliberare. A fugit, evadează neconștient ca să se închidă, ca să se izoleze imediat, cât mai rapid (la asta-i slujește *viteza*) în mișcare.

În ce sens, în ce sensuri se poate însă spune despre individul actual că este un om *echipat*?

1) Ca, așa cum spuneam, *echipament* pretins „comunicațional”.

2) Prin faptul că funcționează *în echipă*, că duce o existență „echipată”: ceilalți, societatea, au devenit, din comunitate, familie, mediu uman etc., echipamentul fiecăruia în parte. Omul, așadar, ca echipament colectiv al omului. (Dragoste, cuplu, muncă, trăire.)

3) Jucându-ne (dar nu foarte) cu cuvintele, omul actual mai poate fi, de asemenea, considerat ca fiind *echi-pat*, ca fiind bolnav (structural) de „*echi-patie*” și ca manifestând, prin urmare, „*echi-patologii*”: patologia „individualismului de masă”, patologia echivalenței și a echipotenței.

Format de la un vechi cuvânt anglo-saxon (*scipian*) și de la un altul, la fel de vechi, norvegian (*skipa*), termenul marinăresc *équipe* (atestat pentru prima dată în anul 1160) însemna, în franceza veche, „a te îmbarca”, „a naviga”, dar și, sub forma, mai târzie, *eschiper*, ceva apropiat de ceea ce înțelegem astăzi prin „escapadă” și prin „escapism” (*eschipre* însemnând „marinar”). Tot în franceza veche, *équipée* mai însemna și „îmbarcare”, „plecare într-o aventură”.

Ne echipăm, așadar, pentru a pleca. Ne echipăm, inclusiv cu ceilalți, cu semenii noștri pe post de „echipament”, de „tehnologie umană”, de „costum social”, ca să plecăm. Plecăm echipați, ne *echipăm* în toate sensurile cuvântului. Tehnologia însăși, ca atare, este *plecare: metaforă* literal realizată (*metaphora* însemnând, de la, din nou, vechii greci până azi, „transpunere”). Plecăm în flux, suntem fluxul: existență în/ca *aventură*. Trăim, de fapt, în *plecare*, plecăm permanent, neîncetat, fără să ajungem, fără a ne preocupa de *sosire*, de *ajungere*: „*send*”, „*start*”, plecarea în sine contează; tehnologic, plecăm pe loc, nomadism imobil. În societatea actuală, *plecarea* a fost decuplată de *ajungere*, traiectoria, traseul existențial au fost dez-inițiatizate, de-teleologizate. Trăim în societatea plecării, în orașe și societăți *echipă*, *echipament*, tot mai omogen *echipate*: umanitate-echipament, mesaj de sine în mediul celorlalți.

Happy biometry: living „in”-visibility

Între „vechea” transparență-vizibilitate, aceea, încă, *imaginală*, și noua transparență-vizibilitate, aceea a scănării în flux continuu a „omului” până la „uman”, a eliberării reziduale a omului, cu imaginile sale, prin disocierea sa în „resurse umane”, „portret” informațional-tehnologic pertinent pentru noua economie a producției de putere, între aceste două vizibilități, una „veche”, definind azi stările „de

excepție” și spațiile punitive, și una nouă, care definește însăși „normalitatea” vieții în societățile noastre, între vechea transparență-vizibilitate care opera cu *imagini* ale omului, și la care arta, avea, prin urmare, acces, și noua transparență-vizibilitate în care omul a devenit, din emițător-producător și receptor-destinatar-beneficiar de informație-putere, așa cum era în vechiul, azi atent circumscrisul, vizibilul regim de vizibilitate, în care așadar, omul, devenit „resursă umană”, este mai mult mediu, releu și canal, *între* aceste două regimuri ale vizibilității, omul se află, astăzi, ca între două lentile, ca între două ecrane, *plastifiat*. Adică, în paranteză spus, tocmai termenul, stadiul pe care îl ocolesc recentele și pasionantele discuții, abia incipiente, în jurul conceptului de *plasticitate* inițiate de către Catherine Malabou¹. A devenit acea *Dead Part* sau *Dead Zone* dintre turnul central și zidul circular periferic ale *Panopticalui* lui Bentham.

Omul contemporan se află *plastifiat între* două vizibilități: una, concedată, care lucrează cu *imagini* pe care și le dispută media și artele, și o alta care trece de om, prin om, scanându-l până la „uman”, și care constituie nivelul cu adevărat important pentru o analiză critică. Între *des-figurarea* care operează cu imagini și *de-figurarea* care trece dincolo de imagini, realizând un fel de televiziune *live* de date și informații pertinente, viteză care determină producerea puterii ca supra-putere continuă, omul a devenit un mediu încadrat de continuum-ul tehnologic.

Conform analizei lui Gilbert Simondon (din *Cursul despre Percepție*²), tehnologia media a exploatat deficiențele de percepție ale simțurilor, dificultatea naturală de constituire a percepției utile. Importante pentru om, spune Simondon, sunt acele aparate care facilitează o percepție practică utilă în *condiții de excepție*, extreme, în medii în care perceptibilitatea, și așa natural redusă, anevoioasă, devine și mai greu de realizat. O bună percepție împiedică producerea de *accidente*. Mediile periculoase, „de excepție” sunt cele de *viteză*, de acțiune în flux. Or, vechea condiție hodologică „de excepție” a devenit, astăzi, normală, curentă, de zi cu zi. Trăim, de fapt, tot mai periculos: oameni-soldați, indivizi-piloți, „servomotoare” mobilizate permanent într-o adevărată „ontology of the enemy”³.

CUPRINS

Introducere – TINCUȚA HEINZEL	5
CAPITOLUL I. Tipuri de imagerie și sunet și interacțiunea dintre ele	15
- Imperceptibil, hiperceptibil: noua condiție hodologică - BOGDAN GHIU.	15
- Video – între utopie și istorie. Interviu cu Woody Vasulka – TINCUȚA HEINZEL.	27
- O abordare gnoseologică a noțiunii de interacțiune. Timpul real în muzică – câteva paradigme și modele. - PAULO FERREIRA - LOPES.	43
CAPITOLUL II. Forme spațiale	55
- Suprarealități digitale. Design și arhitectură: arte de f[r]icțiune - SOPHIE FETRO.	55
- Experiment în arhitectura românească - AUGUSTIN IOAN.	71
- Despre fluxuri, locuri și spații: către definirea unui cadru teoretic pentru lucrările de artă media locative - GEMMA SAN CORNELIO, PAU ALSINA.	97
CAPITOLUL III. Tipuri de memorie	121
- <i>Anarchive n°3 - Title TK</i> - ANNE-MARIE DUGUET.	121
- Cercetare și restaurare. Moștenirea digitală și artele bazate pe durată. - HEIKE HELFERT.	129
- MEDIARC – Sistem de arhivare central pentru multiutilizatori: aplicație web pentru gestionarea web electronică a documentelor și a altor fișiere - PETER TOMAŽ DOBRILA, UROŠ INDIHAR.	139
Biografii autori	149